

Kazalo

Izbor pomenov kratic	v
Predgovor	9
Knjigi na pot	13

UVOD	15
-----	
1. SODOBNI MEDNARODNI ODNOSI IN TEORETIČNI PRISTOPI PRI NJIHOVEM RAZISKOVANJU	25
-----	
2. METODOLOŠKI OKVIR NALOGE	55
2.1 Postavitev raziskovalnega načrta	55
2.2 Problemi in dileme	63
2.2.1 Kriterij izbora držav	63
2.2.2 Splošno o virih	63
2.2.3 Uporaba originalnih virov	65
2.2.4 Kulturne razlike in ideološko predstavljanje dejstev	66
2.2.5 Študij elit	67
2.2.6 Zapisovanje kitajskih imen	68
-----	
3. GEOPOLITIČNI POLOŽAJ KITAJSKE	69
-----	
4. KRATKA ZGODOVINA ODNOSOV KITAJSKE Z OSTALIM SVETOM OD ZAČETKOV NJENE DRŽAVNOSTI DO KONCA HLADNE VOJNE	73
4.1 Dinastije	74
4.2 Propad dinastije Qing in republika	84
4.3 Kitajska po letu 1949	92
-----	

5. NOTRANJEPOLITIČNI PROCESI PO LETU 1989 IN Z NJIMI POVEZANO OBLIKOVANJE OSNOV ZA NOVE USMERITVE KITAJSKE ZUNANJE POLITIKE	97
5.1 Formiranje tretje generacije političnega vodstva	97
5.2 Glavni politični dejavniki na področju zunanje politike	110
5.3 Reforme Deng Xiaopinga	121
-----	
6. DILEME OB KONCU HLADNE VOJNE: RAZPAD ALI NADALJNJE ZDRUŽEVANJE	137
6.1 Pomen notranje stabilnosti ter motivi in mehanizmi za njeno vzdrževanje	137
6.2 Etnična sestava današnje Kitajske	141
6.2.1 Tibet	141
6.2.2 Xinjiang	152
6.3 Združevalni proces	157
6.3.1 Hongkong	157
6.3.1.1 Zgodovina	157
6.3.1.2 Status Hongkonga	159
6.3.1.3 Hongkong ob prevzemu	159
6.3.2 Macao	162
6.3.2.1 Zgodovina	162
6.3.2.2 Status Macaa	163
6.3.2.3 Macao ob prevzemu	164
6.3.3 Tajvan	165
-----	
7. DVOSTRANSKI ODNOSI	179
7.1 Velike sile	179
7.1.1 Združene države Amerike	179
7.1.2 Rusija	200
7.1.3 Evropska unija	213
7.1.3.1 Odnosi Kitajska – Evropska unija	213
7.1.3.2 Nemčija	223
7.1.3.3 Francija	225
7.1.3.4 Velika Britanija	227
7.2 Odnosi s sosednjimi državami	229
7.2.1 Japonska	229
7.2.2 Korejski polotok	237
7.2.3 Srednja Azija	245
7.2.4 Indija in Pakistan	249

7.2.5 Jugovzhodna Azija in Pacifik	255
7.2.5.1 Vietnam	255
7.2.5.2 ASEAN	257
7.2.5.3 Azijsko-pacifiško ekonomsko sodelovanje	263
7.3 Odnosi z državami v razvoju	267
7.3.1 Afriške države	267
7.3.2 Bližnji vzhod	272
7.3.3 Irak	274
7.4 Dvostranski odnosi med Kitajsko in državami naslednicami nekdanje SFRJ	277
7.4.1 Kitajsko videnje razpada nekdanje SFRJ	277
7.4.2 Slovenija	279
7.4.3 ZRJ in Kosovo	284
7.4.4 Makedonija	291
-----	
8. KITAJSKA MULTILATERALNA POLITIKA	297
8.1 OZN in človekove pravice	297
8.1.1 OZN	297
8.1.2 Človekove pravice	301
8.2 Razorožitev, varnost in terorizem	305
8.2.1 Razorožitev	305
8.2.2 Terorizem	313
8.3 Kitajska in NATO	324
8.4 Svetovna trgovinska organizacija	330
-----	
9. ISKANJE NOVE NACIONALNE IDENTITETE	335
9.1 Konfucijanstvo in konfucianizem	335
9.2 Krepitev nacionalizma	343

ZAKLJUČEK	351

PRILOGE	363

SEZNAM VIROV	369
Knjige	369
Članki v znanstvenih in strokovnih revijah	371
Prispevki, gradivo in analize z medmrežja	376
Dokumenti	377

----- Stvarno kazalo	379
----- Imensko kazalo	385
----- Summary	389

Izbor pomenov kratic

- ABM Treaty: Anti-Ballistic Missile Treaty (Sporazum o protiraketni obrambi)
- ADB: Asian Development Bank (Azijska razvojna banka)
- AFTA: ASEAN Free Trade Area (Prostotrgovinsko območje ASEAN)
- APEC: Asia Pacific Economic Cooperation (Azijsko-pacifiško ekonomsko sodelovanje)
- ARATS: Association for Relations Across Taiwan Straits (Združenje za odnose prek Tajvanske ožine)
- ARF: ASEAN Regional Forum (Regionalni forum ASEAN)
- ASEM: Asia-Europe Meeting (Azijsko-evropsko srečanje)
- ASEAN: Association of South East Asian Nations (Zveza držav jugovzhodne Azije)
- BWC: Biological Weapons Convention (Konvencija o prepovedi biološkega in toksičnega orožja)
- CCPIT: China Council for Promotion of International Trade (Zveza kitajskih trgovinskih zbornic)
- CCW: Convention on Conventional Weapons (Konvencija o prepovedi določenih vrst konvencionalnega orožja)
- CIIS: China Institute for International Studies (Kitajski inštitut za mednarodne študije)
- CK: Centralni komite
- CPPCC: Chinese People's Political Consultative Conference (Kitajska ljudska politična posvetovalna konferenca - zgornji dom parlamenta)
- CTBT: Comprehensive Test Ban Treaty (Sporazum o prepovedi jedrskih poskusov)
- CWC: Chemical Weapon Convention (Konvencija o prepovedi kemičnega orožja)
- DLR Koreja: Demokratična ljudska republika Koreja

EU:	European Union (Evropska unija)
FMCT:	Fissile Material Combat Treaty (Sporazum o omejitvi fizijskih materialov)
G8:	Group 8 (Skupina osmih najrazvitejših držav)
HKSAR:	Hong Kong Special Administration Region (Posebna upravna regija Hongkong)
IAEA:	International Atomic Energy Agency (Mednarodna agencija za jedrsko energijo)
IMF:	International Monetary Fond (Mednarodni denarni sklad)
JAR:	Južnoafriška republika
KP:	Komunistična partija
LRK:	Ljudska republika Kitajska
MFN:	Most Favored Nation (Država z največjimi trgovinskimi ugodnostmi)
MTCR:	Missile Technology Control Regime (Režim o neširjenju balistične tehnologije)
NACC:	North Atlantic Cooperation Council (Severnoatlantski svet za sodelovanje)
NPC:	National People's Congress (Narodni ljudski kongres - parlament)
NPT:	Non Proliferation Treaty (Sporazum o neširjenju jedrskega orožja)
OZN:	Organizacija združenih narodov
SCMP:	South China Morning Post (Hongkonški dnevnik)
SCO:	Shanghai Cooperation Organization (Šanghajska organizacija za sodelovanje)
SEF:	Strait Exchange Foundation (Fundacija za izmenjavo prek tajvanske ožine)
SZ:	Sovjetska zveza
WTO:	World Trade Organization (Svetovna trgovinska organizacija)
TMD:	Theatre Missile Defense (Sistem protiraketne obrambe)
UNPREDEP:	United Nations Preventive Deployment (Misija Združenih narodov v Makedoniji)
USD:	ameriški dolar
VS:	Varnostni svet
ZRJ:	Zvezna republika Jugoslavija

»Dokler je dežela na pravi poti, si lahko pogumen v svojih besedah in pogumen v svojih dejanjih. Če pa dežela ni na pravi poti, bodi pogumen v svojih dejanjih, vendar previden v svojih besedah.«

- Konfucij, XIV. knjiga, 3

UVOD

Kitajska je bila donedavna kljub hitremu razvoju mednarodnih povezav v širši evropski in tudi v slovenski javnosti, z izjemo ozkih krogov, še vedno relativno slabo poznana. Poleg geografske oddaljenosti so k temu nedvomno prispevali še kulturna različnost ter zaprtost in tradicionalno izogibanje Kitajske intenzivnejšim vplivom iz tujine. Razkorak med stereotipi ter tistim, kar srečamo ob bivanju na Kitajskem ob dnevnem komuniciranju s predstavniki kitajske države, je pogosto rezultat zaznavanja političnega dogajanja z geografske in kulturne razdalje, skozi oči nekoga, ki živi v zahodnem okolju, prepletenem s sorazmerno identičnimi vrednotami in navadami. Te so v primeru Kitajske drugačne. Zato je neposreden stik za objektivnejše ocene nepogrešljiv, saj šele ob njem in postopoma lahko bolj realno vrednotimo njene politične procese in diplomatske poteze. Pri tem nam je spoznavanje skozi teorijo lahko v pomoč, vendar je premalo, da bi lahko zares razumeli dnevni jezik kitajske politike. Ko поблиžje spoznamo kitajsko stvarnost in jo hkrati povežemo z njeno preteklostjo, se počasi odkriva še vedno živa vez med tradicijo in sodobnostjo. Tako nam postane bolj razumljivo poudarjanje moralnosti in reda, ki sta prisotna v notranjem delovanju kitajske družbe in v mednarodnih odnosih. Pet načel miroljubnega sožitja kitajske zunanje politike iz leta 1954 je samo eden najbolj očitnih izrazov teh tradicij. V tem se kitajski koncept mednarodne ureditve v osnovi razlikuje od zahodnega, posebej ameriškega. Slednji ima v sebi vgrajene elemente tekmovanja in hierarhičnosti, zato si ga lahko predstavljamo kot piramido. Kitajski koncept pa daje prednost horizontalni ureditvi v obliki koncentričnih krogov, v kateri še vedno ostaja središče vpliva in moči, vendar je v ospredju sodelovanje, če pa že gre za tekmovanje, to poteka v skladu s tradicijo moralnih načel, ki je vgrajena v srž kitajske družbe. Del

vloge te tradicije danes prevzemajo mednarodne organizacije in mednarodni pravni sistem. Ko se podrobneje seznanimo s kitajsko izkušnjo notranje ureditve družbe in načinom njenega komuniciranja s svetom in to vgradimo v kontekst zgodovinskih dogodkov, dobita težnja po zagotavljanju notranjega reda in stabilnosti ter izogibanje napadalnemu obnašanju navzven jasnejši pomen. Tako si tudi lažje odgovorimo na vprašanje, zakaj se Kitajska v aktualnih svetovnih razmerah ne želi spuščati v odkrite konflikte.

Leto 1989 je bilo za sodobno Kitajsko prelomnega pomena, saj se je soočila z začetkom razpadanja socialističnega bloka ter z notranjo politično demokratizacijo in ekonomskimi reformami v večini teh držav. V ta čas ni vstopila nepripravljena, saj je po koncu kulturne revolucije in smrti Mao Zedonga (leta 1976), njen takratni partijski voditelj Deng Xiaoping leta 1978 začel uvajati reforme na gospodarskem področju, spremembe so se nakazovale tudi na političnem. Odgovor na nove izzive se je oblikoval na osnovi upoštevanja specifičnih kitajskih okoliščin. Posledica novih razmer so bile zahteve kitajskih študentov po podobnih spremembah, kot jih je v Sovjetski zvezi (SZ) uvajal Mihail Gorbačov. Podprli so jih tudi nekateri člani državnega in partijskega vodstva, med njimi Zhao Ziyang. Ta trend je vodstvo Komunistične partije (KP) junija 1989 odločno prekinilo in dogodki na Trgu nebeškega miru, ki so sledili, so Kitajski prinesli tako notranjepolitične kot mednarodne posledice. Obdobju po teh dogodkih je namenjena osrednja pozornost pričujočega teksta. Na notranjepolitičnem področju se je začelo z izvolitvijo Jiang Zemina za generalnega sekretarja KP Kitajske na 4. seji 13. centralnega komiteja (CK) leta 1989. Jiang Zemin je bil najvplivnejši predstavnik tretje generacije kitajskih voditeljev po ustanovitvi Ljudske republike Kitajske (LRK), njeno obdobje pa se je izteklo z izvolitvijo njegovega naslednika Hu Jintaa kot predstavnika četrte generacije na 16. Nacionalnem kongresu KP Kitajske novembra 2002.¹

V širšem mednarodnem prostoru leto 1989 predstavlja konec hladne vojne s simboličnim padcem berlinskega zidu 9. novembra 1989, čemur je sledil razpad nekaterih večnacionalnih socialističnih držav, menjava tretje generacije kitajskega političnega vodstva pa se v svetovnem merilu časovno skoraj natančno prekriva s posledicami terorističnih napadov 11. septembra 2001 v New Yorku in Washingtonu. ZDA so z oblikovanjem protiteroristične koalicije in z objavo Nacionalne varnostne strategije septembra 2002 postavile nekatere nove kriterije v mednarodnih odnosih. Kitajska še posebej po tem obdobju

1 Prvo generacijo je predstavljala skupina na čelu z Mao Zedongom, drugo skupina z Deng Xiaopingom.

postaja vse bolj samozavesten mednarodni akter in kljub še vedno nekoliko zadržanemu odnosu presega regionalne okvire ter vse bolj postaja globalna sila. Praktično ni več države na svetu, ki na tak ali drugačen način ne bi čutila njenega vpliva, zato je mogoče ugotoviti, da se po nekaj več kot sto petdesetih letih vrača na svetovno prizorišče. S tem se manj po svoji volji in bolj zaradi objektivnih dejstev vse bolj odmika od Deng Xiaopingove usmeritve izogibanja prevzemanju vodilne vloge v svetu, ki je bila v veljavi še donedavna.

V nasprotju s pričakovanji mnogih analitikov se je kitajski tip socializma z ustreznimi in povsem specifičnimi reformami obdržal 60 let. Spremembe so predvsem ekonomske, po politični ureditvi Kitajska še vedno ostaja enostrankarska država, v kateri so ostale uradne stranke dejansko brez vpliva pri odločanju. Medtem ko je socializem v Evropi v 1980-ih začel izgubljeni svoj vpliv, se je Kitajska že leta 1976 poslovila od kulturne revolucije in dve leti zatem začela s postopnim uvajanjem reform. Ta model se je pokazal za uspešnega, saj je kitajska družba ostala enotna, sorazmerno stabilna, politični sistem se je transformiral in omogočil preživetje KP. Če primerjamo dva podobna modela – nekdanje SZ in LRK, se izkaže, da je kitajski način odpiranja navzven bolj fleksibilen, znotraj sistema obstaja redna, skorajda rutinska menjava voditeljev, čeprav je bilo že ob volitvah v CK leta 2002 8% več kandidatov od razpoložljivih mest. KP prav tako redno izobražuje svoje kadre v skladu s spremembami. Cilj tega procesa je vzpostavitev razvite družbe, ki ne bo nujno komunistična. Občasno se pojavljajo razprave o novih demokratičnih vrednotah, dejstvo pa ostaja, da državo še vedno vodi KP in ko se govori o stabilnosti, je to stabilnost, ki ohranja njen primat. Tudi koncept harmonične družbe, ki ga je uvedel sedanji generalni sekretar Hu Jintao, predvideva njeno vladavino. V tem smislu je normalno, da voditelji želijo močno Kitajsko in na tej osnovi se ocenjuje tudi njihova uspešnost. Od zunanjih vrednot sprejemajo le tiste, ki ne izzivajo vodilne vloge KP, ta pa je z omogočanjem vstopa lastnikov kapitala v svoje vrste amortizirala tudi socialne spremembe, ki so se zgodile kot posledica gospodarskega razvoja.

O intenzivnosti sprememb priča tudi ocena, da so se razmere na Kitajskem po letu 2006 spremenile in za mejnik velja 17. kongres KP, ki je bil jeseni 2007. Začelo se je pospešeno izobraževanje partijskih kadrov, pri čemer je posebej aktiven podpredsednik Xi Jinping. Nova razvojna strategija se ukvarja s socialnim vidikom in v ospredje vse bolj prihaja nacionalni ponos, kot se je pokazalo ob reakcijah po nemirih v Tibetu in potresu spomladi leta 2008. Nasploh se to dogaja takrat, ko se pojavi kakšna kritična tema, kar najbolje kažejo reakcije na spletu. Nov mestni srednji sloj se krepi in ima krajši spomin na pretekle

preizkušnje kitajske družbe ter se manj zaveda možnih nevarnosti uvajanja sprememb, kar predstavlja priložnost za izboljšave, a tudi za destabilizacijo.

Na ekonomskem področju se merkantilizem umika sodobnemu sistemu. V proizvodnjo je vključeno vse več tehnologije, raste potrošnja, več je delavskih nemirov, krepí se zavest o potrebi po ureditvi zdravstvenega sistema, varovanja okolja ipd. Hiter gospodarski razvoj je zahteval tudi svojo ceno, saj so delavci kitajsko industrijo pripeljali na današnji nivo razvitosti z velikim odrekanjem in nizkimi plačami. Visok davek je plačalo tudi okolje, saj industrija temelji na intenzivni energetski porabi, katere osnova je premog, podobno je z onesnaževanjem voda, saj donedavna izpusti strupenih snovi niso bili resno obravnavani. Na srečo se ta filozofija spreminja.

Z dosedanjim razvojem je kitajsko gospodarstvo postalo pretežno odvisno od izvoza, domača potrošnja pa se kljub spodbudam še ni uspela bistveno povečati, saj prebivalstvo svoje prihranke namenja izobraževanju otrok, zdravstvu in pokojninam. To je sicer tradicionalna značilnost kitajske družbe, ki se bo še toliko težje spremenila, če socialna varnost ne bo zagotovljena z drugimi mehanizmi. Razvoj je v zadnjih 30. letih kljub nasprotnim prizadevanjem vlade povzročil tudi povečanje razlik med podeželjem in mesti, med vzhodnimi in zahodnimi provincami in nasploh med bogatimi in revnimi, kar zaenkrat za KP predstavlja nerešljiv problem. Prav tako se pojavljajo problemi s korupcijo, ki je posegla visoko v vrste KP. V zadnjih letih se še posebej pogosto pojavljajo zlorabe pri lastništvu zemljišč. Razvoj v državi je viden na vsakem koraku in se postopoma iz večjih mest seli v manjša in z obale v notranjost. Vendar pa že na obrobju velikih mest obstaja povsem drugačen svet skoraj nespremenjenega življenja iz časov začetka revolucionarnih let ali še prej.

KP bo verjetno še nekaj časa ostala vladajoča stranka, vsaj dokler bo zadovoljevala pričakovanja družbenih elit in do neke mere tudi ostalega prebivalstva. Kljub sorazmerno trdni vladavini se skuša zavarovati tudi ideološko, s stalnim vzdrževanjem nacionalizma, ki sicer večinoma tli pod površjem in največkrat izbruhne na dan šele, ko je to »primerno«, npr. demonstracije proti ZDA (1999), Japonski (2005) in v manjši meri proti Franciji (2008). Poleg vodenega nacionalizma se pojavlja tudi veliko spontanega, pri čemer je civilna družba vse bolj aktivna prek spleta. Tega KP po eni strani poskuša nadzirati, po drugi pa ga uporablja za merjenje razpoloženja med državljani. Drug način delovanja civilne družbe so peticije, ki se pojavljajo predvsem ob korupcijskih škandalih in krivicah, katerih žrtve so skupine ali posamezniki. Množične demonstracije se zaradi krute izkušnje iz leta 1989 pojavljajo manj pogosto in do njih prihaja predvsem v provincah, prav tako zaradi zemljiških sporov in korupcije.

V mednarodnih odnosih se Kitajska še vedno obnaša v skladu z načelom nevmešavanja v notranje zadeve drugih in spoštovanjem suverenosti. S tem si v mnogih državah v razvoju dviguje ugled. Vendar pa v novejšem času tudi kitajska diplomacija spoznava, da svojih interesov ne more v celoti zadovoljiti s takim pristopom, kar je najbolj izrazito v primeru Demokratične ljudske republike Koreje (DLRK). Svoje vitalne interese še vedno brani predvsem v regionalnem okviru in delno v mednarodnih organizacijah (OZN, Šanghajska organizacija za sodelovanje - SCO, Mednarodni denarni sklad ...), vendar se ta vpliv postopoma širi. Vse bolj odločno uveljavlja svoje interese na območju severozahodnega Pacifika, kar občutijo predvsem Vietnam in Filipini, obenem pa je po letu 2000 vse bolj prisotna v Afriki in Latinski Ameriki. V obeh primerih je javno definirala novo strategijo in mehanizme, s katerimi jo uveljavlja, kot so državniški obiski, organizacija in sodelovanje na srečanjih različnih skupin voditeljev držav, prostotrgovinski sporazumi, izkoriščanje surovin, humanitarna pomoč, razvojni projekti, investicije ipd. Tako je Kitajska v Afriki dokaj uspešno nadomestila nezainteresirano EU, v Latinski Ameriki pa ZDA, ko so se te po 11. septembru posvetile drugim prioritetam.

Geostrateška krepitev Kitajske se kaže tudi v njeni prisotnosti ob somaljski obali, raziskovalnih ekspedicijah na Antarktiki, intenzivnem vesoljskem programu in odločnejšem nastopanju na svojih interesnih območjih: incident z ameriškim izvidniškim letalom (2001), zavlačenje odobritve za rutinski pristanek ameriške ladje v Hongkongu (2008) in incident z ameriško izvidniško ladjo (2009). Hkrati se pojavljajo tudi presenečenja, kot je neopazno približanje podmornice ameriškim ladjam v Pacifiku ali sestrelitev svojega satelita v zemeljski orbiti. Na področju mirovnih operacij Kitajska med stalnimi članicami VS prispeva največ vojakov. Njen vpliv je občuten tudi v Svetu za človekove pravice, Svetovno zdravstveno organizacijo pa od novembra 2006 vodi Kitajka Margaret Chan. Vse večja ekonomska in finančna moč se med drugim kaže v tem, da je pred londonskim vrhom G20, guverner Kitajske centralne banke predlagal uvedbo nove mednarodne valute, ki naj bi nadomestila nezanesljivi dolar, v letu 2010 pa je začela tudi vse bolj glasno izražati interes po večji teži pri odločanju v Svetovni banki (WB) in Mednarodnem denarnem skladu (IMF), kar je tudi dosegla. Kitajska sicer ni članica G8, ki v spremenjenih ekonomskih razmerah izgublja na pomenu, vendar je po drugi strani brez težav prišla v G20, ki postaja osrednji forum za usmerjanje globalne ekonomske in monetarne politike. Leta 2010 je že predstavljala drugo največje gospodarstvo na svetu z največjimi deviznimi rezervami.

Mednarodna vloga Kitajske se ves čas krepi in vse bolj je pripravljena igrati vlogo »odgovornega delničarja«, čeprav po drugi strani tega Zoellickovega

koncepta iz leta 2005 ni nikoli v celoti sprejela. Povečano samozaupanje je pomemben in upoštevanja vreden fenomen. V mednarodnih odnosih je njeno vztrajanje pri načelu nevmešavanja v notranje zadeve v primerih, kot so Burma/Mjanmar, DLRK ali Sudan včasih koristno tudi za doseganje širših diplomatskih ciljev, saj Kitajska na ta način vzdržuje komunikacijske kanale in posreduje v imenu drugih mednarodnih subjektov. Njen ključni interes je mednarodna stabilnost. Od mednarodne skupnosti pričakuje, da jo sprejme kot upoštevanja vredno silo v globalnem pogledu in vodilno regionalno silo v Vzhodni Aziji. Prav tako pričakuje odprte trge, nemoteno preskrbo z energijo in varne poti po morju.

Kitajska je svojo rastočo ekonomsko moč začela uveljavljati z aktivno vključitvijo v boj za surovine in energijo, prav tako je svoje velike devizne rezerve ob finančni krizi po letu 2008 izkoristila za nakupe pomembnih svetovnih blagovnih znamk². Ta proces ni povsem brez ovir, saj zahodne korporacije, kljub zagovarjanju svobodne trgovine, kitajskim ne prepuščajo zlahka lastništva³. Prav tako se pojavljajo ovire pri zagotavljanju surovinskih virov⁴. Glavni pomislek, ki se ob tem pojavlja je, da gre pri Kitajski za državna podjetja, ki so pod nadzorom KP. Medtem ko Kitajska postaja velik potrošnik surovin in energije, se zaveda tudi omejitvev na tem področju, zato se aktivno vključuje v iskanje alternativnih virov. Glede na vse višjo stopnjo razvitosti znanosti je veliko možnosti, da bo v bodoče prispevala pomemben delež pri njihovem odkrivanju. Ob tem je pomembno opozoriti na dejstvo, da so razvite države pogosto nezadovoljne s kršenjem intelektualne lastnine, saj se na Kitajskem pojavlja vrsta kopij proizvodov. Kitajska je sorazmerno visoko stopnjo tehnološkega razvoja dosegla tudi s kopiranjem, obenem pa dokaj restriktivno ščiti svoje lastno znanje.

Pri odnosih z EU ima Kitajska vzpostavljeno strateško partnerstvo, ki ga formalno najbolj obremenjujeta embargo na orožje in neprižnavanje statusa tržnega gospodarstva. Poleg tega, da vse bolj agresivno zahteva odobritev statusa tržnega gospodarstva, je bolj odločna tudi v svojih reakcijah pri občutljivih vprašanih Tajvana in Tibeta. Medtem ko so se razmere v zvezi s Tajvanom po izvolitvi predsednika Ma Ying-jeuja izboljšale in je Tajvan ob soglasju Pekinga celo dobil status opazovalca v Svetovni zdravstveni skupščini, se je občutljivost za stike z dalajlamo, po nemirih v Tibetu leta 2008, še okrepila. Kitajska tako

2 Računalniška družba Lenovo je tako npr. odkupila del IBM, avtomobilska družba Geely pa Volvo.

3 Poskusi CNOOC za nakup kalifornijskega Unocala leta 2005 niso uspeli.

4 Rio Tinto je v Avstraliji npr. preprečil 18,5% prevzem s strani kitajskega partnerja Chinalco.

npr. od evropskih držav po srečanjih njihovih politikov z dalajlamo zahteva javna opravičila in zagotovila, ki jih politiki v demokratičnih družbah ne morejo dati.

Kitajska v EU nesporno vidi pomembnega partnerja in njeni voditelji pogosto poudarjajo, da si želijo večje vloge EU v mednarodni skupnosti, kar se nanaša na njen koncept o multipolarnosti sveta. Po drugi strani kitajski politiki in analitiki še vedno težko razumejo delovanje EU in njenih institucij ter prepletenost skupne evropske zunanje in varnostne politike s še vedno dokaj samostojno dnevno zunanjo politiko posameznih članic. Prav tako ji niso vedno razumljive razlike med vlogami Komisije, predsedstva in Evropskega parlamenta. Deloma je to posledica dejstva, da enostrankarski sistem ni kompatibilen z večstrankarskim, gre pa tudi za kulturološki razkorak.

V evropski politiki je še vedno prisotnih veliko stereotipov o Kitajski, prav tako v nevladnih organizacijah in v civilni družbi nasploh. Vzroki za to so: zavračanje drugačnih konceptov razvoja, še vedno sorazmerno nepoznavanje Kitajske, posebej v kontekstu hitrih sprememb, in relativno šibka kitajska »mehka politika«, ki se na diplomatski ravni sicer uspešno uveljavlja, nekoliko manj pa v javnosti. To je eden od razlogov, zaradi katerih Kitajska v zadnjih letih v drugih državah odpira Konfucijeve inštitute, ki širijo poznavanje kitajske kulture, prav tako širi dopisniško mrežo ter signal radijskih (CRI) in televizijskih (CCTV9) postaj in njihove programe prilagaja zahodnjaškemu okusu. Nerazumevanje med Kitajsko in Zahodom je vzajemno in potrebnih bo še precej naporov, da se bo ta prepad zožil. Dokaz, da je to mogoče, so zgodovinski premiki v nekaterih članicah EU, kot je npr. prva britanska strategija do Kitajske, ki je bila objavljena decembra 2008, obenem pa se je britanski zunanji minister prvič po konvenciji v Simli odpovedal zagovarjanju statusa omejene suverenosti (angl. *suzerainty*) za Tibet.⁵

EU kljub določenim premikom v razumevanju ne uspe zares slediti velikim spremembam na Kitajskem in se z redkimi izjemami še vedno ravna po starih vzorcih. Kitajska medtem sledi predvsem svojim razvojnim načrtom in EU upošteva le toliko, kolikor ocenjuje, da ima pomembno vlogo v mednarodnih odnosih. V zadnjih nekaj letih je doživela izjemne notranje spremembe, ki se kažejo tudi na mednarodnem področju, vendar se pojavlja občutek, da Evropa tega ne razume ali noče sprejeti. Najti bi morala pravi način komuniciranja z

5 S konvencijo iz Simle (1914) je Britanija poskušala uveljaviti McMahonovo linijo, ki je zajela velik del Tibeta, vendar je kitajski predstavnik ni podpisal.

njo, saj aroganca in vsiljevanje vrednot postajata vse bolj nesprejemljiva, kar poleg neenotnosti EU predstavlja eno od nevarnosti, da se bo v sicer multilateralnem svetu vzpostavila nekakšna »Sinoamerika«, kjer EU ne bo igrala vidnejše vloge.

Kitajsko gospodarstvo dosega hitro rast in leta 2020 bo GDP predvidoma dosegel raven Francije, Nizozemske in Nemčije skupaj, leta 2030 bo večji kot v celotni EU. To predstavlja izjemen preobrat in evropski politiki se tega še ne zavedajo dovolj ter premalo upoštevajo, kam to vodi. Po drugi strani EU s Kitajsko ne tekmuje za svetovno prevlado in vpliv, zato se lažje sooča z izzivom kot ZDA, kjer nekateri analitiki svarijo, da Kitajska svoj vpliv krepi na njihovo škodo.

Ob priznavanju dejstva, da Kitajska postaja odgovorna članica mednarodne skupnosti, bo vse večja tudi njena vloga v mednarodni varnosti. Pri tem od EU pričakuje spoštovanje ozemeljske celovitosti in na splošno več spoštovanja, saj ima večkrat vtis, da ji EU daje lekcije. Zato je pomembno najti primeren način komuniciranja z njo. Želi si priznanja za vse tisto, kar je naredila in to bi EU lahko upoštevala, saj se bo v bodoče srečevala z več drugimi grožnjami, kjer bo potrebovala sodelovanje Kitajske. Pričakuje tudi odpiranje trga. Zadnja finančna kriza je Kitajsko utrdila v spoznanju o pomenu rasti trgov, kamor izvažata in ne le njihovem odpiranju. Zato rabi reformo mednarodnega sistema, saj bo sicer imela več težav. Obenem si želi bolj enotne EU. Taktično sicer ureja spore npr. z večjimi nakupi v tistih državah, s katerimi ima trenutno boljše odnose, strateško pa je zanjo pomembno, da EU reformira svoj trg. Kitajska spoznava, da za svojo nadaljnjo rast ne more biti samozadostna in potrebuje ostali svet, vključno z EU, tudi zaradi tehnologije, prav tako je zanjo do določene mere zanimiv model evropske ureditve družbe. EU je z zornega kota globalnih procesov preveč obremenjena s svojimi lastnimi temami in zaradi obilice dnevnih problemov nima časa za resničen in iskren strateški razmislek o Kitajski. Čeprav ima podobno kot Kitajska staro civilizacijo, ima slednja za razliko od nje, dolgoročnejši načrt. Kitajski voditelji so že v prejšnjih zgodovinskih obdobjih razmišljali kot predstavniki velike središčne sile. Glede na to, da se v sedanjih razmerah zelo čuti pomanjkanje mednarodnega vodstva, je težje reševati težave, ki so se jih nekoč lotevali močni voditelji. Kitajska se tega zaveda in se obnaša preudarno, saj med drugim zelo dobro pozna slabosti EU.

Prepiri o tem, kaj hoče Kitajska v svetu, nje same ne zanimajo in ponavadi hitro reagira le, kadar je to potrebno oziroma v njenem interesu. Veliko je storila za to, da bi dosegla t.i. zahodne standarde, ni pa mogoče pričakovati, da se bo obnašala po priporočilih iz tujine. Če že ne zaradi drugega, je zelo natančno spremljala

dogajanja v nekdanjih SZ in Jugoslaviji ter učinke priporočil strokovnjakov, kot je npr. Jeffrey Sachs. Obenem jo moti izpostavljanje vrednot, ki jih sama ne more sprejeti. Potrebno je upoštevati, da ima drugačno civilizacijo od evropske, predvsem pa, da vsaj nekatere evropske države s svojo kolonialno zgodovino nimajo posebej velike moralne pravice soditi o Kitajski, ki ima zelo dolg zgodovinski spomin, vključno s tistim na čase opijskih vojn. Kitajska morda res potrebuje spremembo vrednot, vendar je hitrost njihovega uveljavljanja odvisna od njene lastnega razvojnega modela. EU svoja stališča pogosto predstavlja napadalno in Kitajska se zato umakne, ne spremeni pa svojega mnenja. Po drugi strani je odprta za konstruktivne predloge, še posebej, če presodi, da so ti dobronamerni in brez prikritega ozadja in ne ogrožajo njenega stabilnega razvoja.

Za EU bi bilo smiselno, če bi spremenila svoj, včasih še vedno, superiorni pristop, saj bo sicer še nadalje izgubljala dragoceni čas za konstruktivno sodelovanje. Svet se namreč preureja tudi brez nje. Ob vseh velikih spremembah na Kitajskem dolge razprave o dodelitvi statusa tržnega gospodarstva predstavljajo manj pomembno temo, saj tudi Kitajska tega statusa ne obravnava več kot ključne teme, ker ji bo po letu 2015 pripadel avtomatično. Tako status tržnega gospodarstva kot embargo sta zanjo pomembna predvsem s političnega stališča, saj jo umeščata v podrejeni položaj in zato je težko pričakovati, da bo EU brez pomislekov pomagala reševati tiste prvovrzdne probleme, za katere ima ustrezne vzvode.

Kitajski politiki v svojem dolgoročnem razvojnem razmišljanju nimajo radi presenečenj in ko pride do teh, reagirajo s povračilnimi ukrepi. Obstaja soglasje o potrebi po večjem medsebojnem zaupanju in spoštovanju, težava pa se pojavlja v medsebojnem razumevanju. Evropski politiki npr. težko razumejo, zakaj srečanje z dalajlamo prizadeva kitajsko ozemeljsko celovitost, po drugi strani kitajski sogovorniki ne razumejo, da v EU ni mogoče nadzorovati medijev. Kitajski minister za zunanje zadeve in drugi diplomati zato veleposlanike iz držav EU pogosto pozivajo, da naj prispevajo k prenašanju objektivnih informacij in poročajo o globokih spremembah v kitajski družbi. Kitajska je danes močnejša in bolj samozavestna kot kdajkoli v moderni zgodovini. Zato so možnosti za sprejem zahodnih vrednot pod pritiski, tudi zaradi izkušenj iz zgodovine, manjše. Bolj jo zanima moderna tehnologija, prav tako novi trgi, vse manj pa bo pripravljena sprejeti zahodni koncept človekovih pravic.

Aktualni razvoj Kitajske predstavlja eno ključnih novosti v svetovnih odnosih. Njegove impresivne rezultate zmanjšujejo mnoge težave, za katere se je zaenkrat pokazalo, da jih Kitajska rešuje z vztrajnostjo in predanostjo. Tisto kar tej zunanji podobi daje dodatno notranjo moč, je velik mobilizacijski naboj

v kitajski družbi, ki se z optimističnim zanosom in okrepljeno samozavestjo njenih državljanov vztrajno krepi. Ta se napaja z mnogimi uspehi in simboličnimi dejanji, ki jih zna KP ustrezno uporabiti. Med njimi so čaščenje vsakovrstnega heroizma, propagiranje uspehov v politiki, gospodarstvu, znanosti, športu in drugje. Zato je bil npr. organizacijski in športni uspeh na Olimpijskih igrah zanjo tako pomemben. Srednja in starejša generacija Kitajcev se še dovolj dobro spomnita težkih razmer in časov kulturne revolucije, velike revščine in skromnega življenja, zato bolj spoštujeta sedanje pridobitve. KP gre na roko tudi primerjalna uspešnost kitajskega razvojnega modela in vse to državljanom daje občutek varnosti, ki je v sodobnem svetu cenjena vrednota.

Naraščanje globalnega vpliva Kitajske v teorije mednarodnih odnosov vnaša potrebo po iskanju novega koncepta, med katerimi je ta čas morda najbolj izrazit G2 (Kitajska in ZDA ali t.i. Sinoamerika), ki ga Kitajska odkrito zavrača. Ta koncept je predvsem posledica aktualne finančne krize, kjer sta vodilna akterja ZDA kot največji dolžnik in Kitajska kot lastnica največjih deviznih rezerv ter po novem tudi največja lastnica ameriških državnih obveznic. Tako gledanje je sicer zanimivo, vendar ne povsem upravičeno, lahko pa ponuja ustrezen izziv za razumevanje svetovne ureditve, ki je pred nami. Na srečo v svetu prevladuje mnenje, da stabilna in uspešna Kitajska za svet predstavlja manjšo nevarnost, kot bi jo predstavljali njena šibkost in nestabilnost.

In kje je položaj Slovenije? Njeni stiki s Kitajsko so bili v preteklosti skromni. Tam je bila prisotna občasno in za krajša obdobja prek misijonarjev, gospodarstvenikov, diplomatov, izmenjave študentov, športnikov in medmestnega sodelovanja. Temu primerna je med slovenskimi avtorji tudi razpoložljivost literature in analiz o Kitajski. Interes za tesnejše sodelovanje s Kitajsko se počasi krepi, čeprav je argumentov zanj na začetku 21. stoletja nedvomno več kot prej. Na prvo mesto lahko postavimo vzpostavitev slovenske državnosti, ki v dvostranske stike prvič prinaša raven uradnih odnosov med dvema mednarodnima subjektoma. Kitajska je stalna članica Varnostnega sveta OZN in je v tem pogledu za Slovenijo ena ključnih mednarodnih partneric. Z nekaterimi potezami solidarnosti je v začetnem obdobju njene samostojnosti odigrala vlogo Sloveniji naklonjene in prijateljske države.

1. SODOBNI MEDNARODNI ODNOSI IN TEORETIČNI PRISTOPI PRI NJIHOVEM RAZISKOVANJU

Teorije so na področju mednarodnih odnosov miselni vzorci, ki nam pomagajo razumeti svetovno politiko na tak način, da se vanjo poglobimo globlje od same intuicije in golega navajanja dejstev (Hastedt in Knickrehm 2002: 20). Z njihovo pomočjo je mogoče na primer racionalno in ekonomično opisovati procese, ne da bi morali spremljati vse dnevne podrobnosti, prav tako pa nam pomagajo razložiti, kaj se dogaja. Na ta način lahko posamezne podatke sestavimo v jasno sliko. S pomočjo teorij lahko predvidevamo dogajanje na osnovi povezanja dogodkov ter predlagamo rešitve v smislu, kako se spopasti z določenim problemom. Brez teorije kot vodila bi bilo dajanje priporočil, ali izbiranje med posameznimi predlogi, težje. Tako analitiki kot politiki se razlikujejo v oceni o tem, katere značilnosti v svetovni politiki so najpomembnejše. Posledica tega je tudi več različnih teorij, ki jih zagovarjajo.

Na teoretične pristope pri raziskovanju mednarodnih odnosov so vplivali različni zgodovinski procesi in dogodki. Razmišljanja o mednarodnih odnosih segajo že v obdobje pred našim štetjem, kjer jih lahko po dosedanjih znanih virih v Evropi najdemo v stari Grčiji, za tukajšnjo analizo pa je pomembno navesti, da so se pojavljala tudi v stari Kitajski. V obdobju stotih šol mišljenj so tam različni filozofi zagovarjali zelo nasprotni si poglede o vrsti političnega sistema, ki bi najbolje zagotavljal interese prebivalstva v vsaki posamezni državi, iz tega pa so izpeljali tudi razmišljanja o tem, kako potekajo odnosi med državami, ali kako bi jih bilo potrebno voditi (Luard 2001: 169). Že takrat je bilo navzoče stališče, da je to odvisno od odgovora na vprašanje, ali je človek po naravi dober ali slab. V zgodovini so se pojavljali tako tisti, ki so zagovarjali prvo, kot tudi tisti, ki so zagovarjali drugo prepričanje. Po eni strani naj bi bili ljudje po naravi agresivni in to naj bi bil vzrok za vojskovanje med državami, po drugi naj bi bili po naravi dobri in miroljubni, vendar jih njihovi voditelji vodijo v vojno (Luard 2001: 165). Sčasoma se je začelo uveljavljati stališče, ki je dopuščalo srednjo pot med obema in to podprlo z ugotovitvijo, da je tudi

posameznik včasih agresiven, spet drugič pa miroljuben. Luard (2001: 166) obenem opozarja, da so posamezniki, ki so vplivali na dejanja držav, ali jih določali, vedno delovali v neki družbeni sredini, zato je odnose med državami odredjala tudi narava institucij, znotraj katerih so se ljudje organizirali. Način organiziranja posamezne družbe je torej vplival na odnos državljanov do državljanov drugih držav. Za raziskovanje meddržavnih odnosov zato ni bila relevantna samo psihologija posameznika, temveč tudi psihologija družbe, ki je lahko delovala v nasprotni smeri od prepričanja posameznikov. V vsakem primeru je ostajala temeljna dilema o tem, kako reševati nasprotja med interesi ljudstev in držav, pri čemer so eni menili, da je tudi vojna naravna posledica tega nasprotja, drugi pa, da obstaja možnost skladnosti interesov, ali pa vsaj, da je različne interese mogoče usklajevati tako s silo, kot po mirni poti. Zato se je v mednarodnih odnosih vse do danes ohranila ta temeljna delitev pogledov med realisti in utopisti (Luard 2001: 167).

V stari Kitajski je ena najbolj znanih šol realistov ali legalistov (Šan jan, 1977) zagovarjala stališče, da so ljudje po naravi slabi, in da si prizadevajo predvsem za svojo korist, dobri pa lahko postanejo le s strogimi zakoni in avtoritarno organizacijo družbe. Za kitajske avtorje iz petega, četrtega in tretjega stoletja pred našim štetjem je bilo značilno, da so prek filozofskih razmišljanj zelo nazorno prikazovali modrost odločanja z dialogi med zagovorniki različnih stališč. Han Fei Zi je menil, da mora vladar poskrbeti za to, da ljudje niso slabi (Luard 2001: 169). Pripadniki legalistov so se zavzemali za učinkovito vlado iz najsposobnejših ljudi. V času nenehnega vojskovanja so namreč preživele samo tiste države, ki so bile močne in dobro vodene. Shang Zi je celo trdil, da je bila za cvetoče države nesreča, če se niso bojevale (Luard 2001: 170), zato je slavil vojno, ki lahko državi zagotovi prevlado nad drugimi državami. »Vladar, ki zna ljudi pripraviti do tega, da uživajo v vojni, bo postal kralj kraljev.« (Luard 2001: 172). Njegov sodobnik Han Fei Zi je hvalil voditelja, ki je bil dovolj močan, da ga ni nihče napadel. Niti moči niti reda ni mogoče iskati v tujini, saj sta povsem stvar notranje vlade (Luard 2001: 178). Če vladar ne uvede primernih zakonov in postopkov znotraj države, temveč stavi samo na modrost svoje zunanje politike, ne bo njegova država nikoli postala močna in dobro urejena (ibid.). Ko je enkrat izčrpana modrost zunanje politike neke države, in ko njena notranja vladavina zapade v nered, je ni več mogoče rešiti pred pogubo (Luard 2001: 180).

Nasprotno stališče sta zagovarjala Konfucij (Kong Zi) in njegov učenec Mencij (Meng Zi), ki sta menila, da so ljudje po naravi dobri in lahko živijo v miru, če le imajo dobrohotno vlado (Luard 2001: 170). Konfucij je menil, da

tistemu, ki ima kraljestvo ali hišo, ni treba skrbeti, če sta prazna, skrbeti mora, če nista urejena (Luard 2001: 174). »Naj ne skrbi, če sta revna, temveč tedaj, če miru ni v njej. Kajti, kjer je red, tam ni revščine, kjer je sloga, ni puščobe, kjer je mir, ni prevrata. Ker torej stvari tako stoje, je treba tedaj, kadar ljudje iz daljnih krajev niso prilagodljivi, gojiti umetnost in nrvnost, da bi jih privabil. Ko pa si jih privabil, in so prišli, jim je treba dati mir.« (ibid.). Konfucij se je v stikih z drugimi ljudstvi zavzemal za miroljubna sredstva, obenem pa cenil urejenost in spoštovanje predpisanih norm, kar bi v modernih časih lahko pripisali miroljubnim državam, ki spoštujejo različnost in se zavzemajo za spoštovanje mednarodnega prava. Mencij je napravil še korak naprej in predlagal, da so tisti, ki so izurjeni za vojskovanje, najhujše kaznovani; tisti, ki sklepajo zaveznitva z drugimi fevdalnimi gospodi, naj bodo naslednji, nato pa pridejo na vrsto tisti, ki razvijajo pustinjo in povečujejo pridelek zemlje (Luard 2001: 175-176). Po njegovem prepričanju dobrohoten človek ne bi nekomu vzel niti zato, da bi dal drugemu, kaj šele, da bi hotel pridobiti ozemlje za ceno človeških življenj (Luard 2001: 177). Ljudstvo je pozival, naj ne podpira vladarja, ki vlada kot tiran, po drugi strani pa mora tudi vladar spreminjati slabe navade ljudstva. Dopusčal je možnost zunanje intervencije in osvajanja druge države, če bi to njeno ljudstvo odrešilo stiske ter mu prineslo večje blagostanje. Ljudstvu osvojene države pa je potrebno čimprej zagotoviti samostojno odločanje o njegovi usodi (Luard 2001: 182). S tem si bo vladar pridobil tudi njegovo naklonjenost. Vladanje s silo ni dopustno, saj ne pripelje do željenega cilja, prav tako pa se plemeniti ljudje boju odpovedo celo takrat, ko jim je zmaga zagotovljena. V knjigi o vzponu in propadu držav po prepričanju Mencija ni nobenih priporočil o pravičnih vojnah, čeprav je bila mogoče kaka vojna boljša od druge (Luard 2001: 189). Kaznovanje lahko odredi le najvišji gospodar zoper podložno državo, države enake ravni pa med seboj ne morejo izvajati kaznovanj (ibid.). Iz povedanega je mogoče zaključiti, da se je Mencij v urejanju odnosov med državami zavzemal za neko višjo avtoriteto in glede na to, da takrat še niso obstajale mednarodne organizacije, je to vlogo prepuščal najmočnejšim državam, ki pa so morale upoštevati načelo reda in pravičnosti ter se izogibati prisili. Če ni reda in pravičnosti, se razlikovanja med višjim in nižjim ne upošteva, brez zakonskih uredb pa dobrine ne bodo pokrile potreb (Luard 2001: 190).

Podobno stališče je zagovarjal Mo Di, ki je bil sicer nasprotnik konfucijancev, vendar je obsojal vojskovanje, ki nasprotuje načelu univerzalne ljubezni. To načelo je povzdigoval nad vsa druga. Zavračal je države, ki »uživajo v agresivnem vojskovanju« in voditelje, ki »uživajo v tem, da prizadenejo in

iztrebljajo ljudi tega sveta« (Luard 2001: 170). Skliceval se je na izkušnje iz preteklosti in pozval na zavezanost k višjim ciljem. To je podprl s tem, da je navajal dobrohotne može davnih časov, ki so si takrat, ko so vladali svetu, prizadevali za prijateljske odnose med velikimi državami in se združili v harmoničen svet (Luard 2001: 191). Pritoževal se je nad voditelji v svojem času, češ da si prizadevajo preizkusiti sorazmerno vrednost svojih vojakov in pod pretvezo umiranja zaradi dolžnosti prizadejejo škodo drugim ljudstvom. Menil je, da je taka politika nekoristna ter zaradi izdatkov in žrtev prinaša škodo tudi napadalcu, predvsem pa ni koristna za navadne ljudi (Luard, 2001: 192). Vojno je na splošno obsojal ter se zavzemal za pošteno diplomacijo, ki bi koristila drugim ter bila zaskrbljena ob nepravičnih dejanjih. Če bi vladarji, uradniki in plemenitaši želeli iskreno podpirati to, kar svetu koristi in odpraviti tisto, kar mu škodi, bi morali spoznati, da je napadalna vojna svetu v veliko škodo (Luard 2001: 194).

V stari Kitajski so se pojavili tudi zagovorniki vmesnih stališč. Tako je Sun Zi kot eklektik nekaj stališč prevzel od Konfucija, nekaj pa od legalistov. V skladu s slednjimi je zagovarjal stališče, da so ljudje po naravi slabi, zato potrebujejo moralno izobrazbo, od Mencija pa je prevzel stališče, da dobrohotna vlada v ljudeh lahko spodbudi najboljše. Dobri voditelji se v želji po zagotavljanju najboljšega za svoje državljane ne spuščajo v vojne s svojimi sosedi, če pa bi vanje že bili prisiljeni, bi v primeru priljubljenosti in podpore ljudstva v njih lažje zmagali. Po njegovem prepričanju obstajajo trije načini za premagovanje drugih držav in podreditev njihovih ljudstev: z vrlino, s silo in z bogastvom (Luard 2001: 195). Prvo je mogoče doseči s tem, da osvojenemu ljudstvu dovoliš obdržati običaje in domove, drugo z ustrahovanjem s silo, ki ne prinaša resnične zvestobe, tretje pa, če ljudje zaradi revščine pri bogatih iščejo način, kako bi se nahranili in obogateli, kar prinaša tudi zvestobo, vendar s tem postane osvajačeva država revnejša (ibid.). Sun Zi ocenjuje, da je resnično velik kralj tisti, ki si neko državo priključi s svojo vrlino, tisti, ki to stori s silo, bo oslabil, tisti, ki pa si jo priključi z bogastvom, bo obubožal (Luard 2001: 196). Uspeha ne vidi v sami priključitvi ozemlja, temveč v utrditvi in ohranitvi oblasti nad njim.

Osnovna razlika, ki se je pojavljala med zagovorniki vojne ali miroljubja, je bila tudi rezultat zgodovinskih okoliščin, v katerih so živeli posamezni kitajski misleci, saj so tisti, ki so verjeli, da so ljudje po naravi slabi, zagovarjali neizogibnost vojskovanja, tisti, ki so verjeli, da so ljudje po naravi dobri, pa so zagovarjali miroljubno politiko. V nadaljnji zgodovini Kitajske se je dilema med idealizmom in realizmom še večkrat pojavila in nekatera od razmišljanj

bodo navedena v poglavjih o zgodovini, predvsem pa pri analizi sodobne kitajske stvarnosti, v tem poglavju pa bodo predstavljeni še nekateri drugi avtorji. V družboslovni misli so se že kmalu po obdobju nastanka modernih nacionalnih držav v začetku 17. stoletja pojavili trije različni pristopi, ki so začrtali smer nadaljnjim razmišljanjem o nacionalni in mednarodni varnosti. Hobbes je z opredelitvijo vloge države kot sredstva za zagotavljanje notranjega reda in obrambe pred zunanjimi sovražniki postavil temelje realistični šoli.⁶ Kant je z zamislimi o prostovoljni svetovni federaciji držav postavil temelje idealistični usmeritvi, de Grotius, ki v odnosih med državami ni videl le konfliktov, temveč predvsem spoštovanje določenih pravil vedenja, ki omogočajo sobivanje ali sodelovanje, pa je postavil temelje institucionalnemu pristopu.⁷ Medtem ko so vse tri smeri vplivale na kasnejše raziskovanje varnostne problematike, sta prvi dve še posebej vplivali na raziskovanje mednarodnih odnosov.

Proučevanje mednarodnih odnosov je do časa pred prvo svetovno vojno obstajalo na obrobju drugih znanosti, kot so zgodovina, filozofija in pravo. Te so si bile enotne v tem, da so nekatere značilnosti v mednarodni politiki nespremenljive, kar je bil odraz relativno mirnega obdobja v tem času. Prva svetovna vojna je v teorijo mednarodnih odnosov prinesla občutne spremembe. Pogosto se je pojavljalo vprašanje, kako se je lahko zgodilo kaj tako tragičnega, kot je bila ta vojna. Ameriški raziskovalci so odgovor iskali znotraj legalističnega in moralističnega okvira. Do vojne naj bi prišlo zaradi ureditve mednarodnega reda in slabega vodenja. Rešitev za prvo naj bi bilo vzdrževanje sistema ravnotežja moči, katerega red naj bi zagotavljali zakoni, sporazumi in ustrezne ustanove, za drugo pa demokracija, saj naj bi do vojn prihajalo, ker ljudje niso vedeli, kaj se dogaja, ali pa so bili zavedeni. Na tej predpostavki je bilo leta 1919 ustanovljeno Društvo narodov kot del Versajske pogodbe. Sistem ravnotežja moči naj bi zamenjalo načelo kolektivne varnosti. Med rezultati tega pristopa sta bila Washingtonska pomorska konferenca leta 1922 in Kellog-Briandov pakt iz leta 1928, ki je vojno kot instrument zunanje politike postavil izven zakona. Eden znanih zagovornikov tega idealističnega pristopa je bil ameriški predsednik Wilson, ki je zagovarjal načelo samoodločbe narodov, odkrito diplomacijo, omejitev oborožitve in konec kolonializma. Idealizem kot smer v raziskovanju mednarodnih

6 Odlomek iz njegovega dela *Leviatan* je mogoče prebrati v Luard 2001: 230-234.

7 Odlomek iz njegovega *Prava vojne in miru* je mogoče najti v Luard 2001: 373-377, Hobbessa, Kanta in de Grotiusa omenja tudi Grizold 2001: 103, samo Hobbessa skupaj s Tukididiom in Clausewitzem pa Goldstein 2003: 4.

odnosov je izpostavljajal pomen skupnosti, mednarodnega prava, organizacije in sodelovanja. Dogodki v mednarodnih odnosih so v naslednjih dveh desetletjih pokazali, da se taka ureditev sveta, kot so si jo zamišljali idealisti, še ne bo uresničila, v strokovni literaturi pa se je razkorak med liberalističnim (idealističnim) in realističnim pristopom poglobljajal. Njune filozofske razlike je proučeval Edward H. Carr.⁸ Zagovornike idealističnega pristopa je imenoval utopisti, saj so poudarjali pomen mednarodnega prava in organizacij ter vpliv morale in javnega mnenja na mednarodne zadeve.

V nasprotju z idealisti so realisti zagovarjali stališče, da problem ne tiči v uporabi načel, ki so jih zagovarjali idealisti, temveč v samih načelih. Menili so, da mednarodni odnosi niso stvar pisanja zakonov in sporazumov ali ustanavljanja mednarodnih organizacij, temveč predstavljajo boj za moč, potekajoč v pogojih, ki mejijo na anarhijo (Hastedt in Knickrehm 2002: 22). Zakoni in moralnost po prepričanju realistov v mednarodnih odnosih igrajo manj pomembno vlogo. Država ima glavno odgovornost do sebe in ne do mednarodne skupnosti, drugih držav ali do človeštva. Glavna pozornost raziskovanja mednarodnih odnosov mora torej biti namenjena državi in odkrivanju temeljnih sil, ki jo usmerjajo. Najpomembnejši cilj zunanje politike je zato varnost in ne mir.

Kljub temu da temelje realistične teorije mednarodnih odnosov lahko najdemo že v antiki (Tukidid v Zgodovini peloponeških vojn ter v tukajšnjem primeru aktualni Kitajski v približno istem času Sun Zi v Umetnost vojne), renesansi (Machiavelli) ter kasneje pri Hobbesu (1588–1679) in Clausewitzu (1780–1831) kot najvidnejših predstavnikih, se je realizem kot prevladujoča smer razvil predvsem po drugi svetovni vojni.⁹ Eden najvidnejših predstavnikov realizma je bil Hans Morgenthau (1904–1980). Zagovarjal je stališče, da je predstava, ki nas najbolj usmerja skozi mednarodno politiko, povezana z interesi, opredeljenimi z izrazi moči (Hastedt in Knickrehm 2002: 23). Za realiste ideologije niso posebej pomembne, v središču mednarodnih odnosov je namreč moč, na osnovi katere en mednarodni subjekt doseže, da drugi naredi tisto, česar sicer po svoji volji ne bi storil. Moč ni vpliv sam po sebi, temveč sposobnost vplivanja na druge, kar države na primer lahko dosežejo

8 V svojem delu *The Twenty-Years Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, (1995) Palgrave Macmillan, odlomek iz tega dela v slovenskem jeziku je mogoče najti v Luard 2001: 558–563.

9 Pregled realistične misli je v Sloveniji napravil Simoniti v predgovoru k prevodu dela Hansa J. Morgenthauja, *Politika med narodi*, z naslovom *Sodobna realistična misel*, 1995, DZS, Ljubljana, str: 3–49.

s svojo velikostjo (površina, prebivalstvo, geografski položaj in naravni viri), ekonomsko močjo, oboroženimi silami in podobno. Merjenje sposobnosti držav ni enostavno. Goldstein (2003: 5) kot najbolj uporaben kazalec moči, čeprav ne tudi kot najbolj natančen, navaja celotni bruto narodni dohodek, ki vključuje velikost, tehnološko raven in bogastvo. Kratkoročni kazalci so vojaške sile, vojaško-industrijske zmogljivosti in legitimnost vojaškega vodstva, od katere je odvisna lojalnost nacionalne armade (Goldstein 2003: 9). Tam, kjer Goldstein opozarja na dejstvo, da na moč vplivajo tudi nemerljivi kazalci, posebej omenja Kitajsko. Izpostavlja notranjo kohezijo v državi oziroma velikost vpliva volje vodstva posamezne države na to, da učinkovito in strateško mobilizira svoje zmogljivosti, vključno z mobilizacijo množic prek vere, ideologije in nacionalizma (Goldstein 2003: 6). S tem nekoliko relativizira trditev, da realizem nima nič opraviti z ideologijo. Med težje merljivimi viri moči so politična kultura, patriotizem, izobrazbena raven prebivalstva in znanstveno-tehnološka osnova. Na vpliv držav v mednarodnih odnosih učinkujejo tudi diplomatske spretnosti, kamor bi lahko šteli sposobnost sklepanja zavezništev in onemogočanje tega pri nasprotnikih ter uporabo mehanizmov mednarodnega prava in mednarodnih organizacij za obrambo lastnih interesov. Goldstein (2003: 5) je v svoji študiji izpostavil naslednje temeljne razlike med realizmom in idealizmom:

ZADEVA:	REALIZEM:	IDEALIZEM:
človeška narava	sebična	nesebična
najpomembnejši igralci	države	države idr., tudi posamezniki
vzroki za obnašanje države	racionalno zasledovanje lastnega interesa	psihološki motivi tistih, ki odločajo
narava mednarod. sistema	anarhija	skupnost

Še v času hladne vojne realizem tudi znotraj svojih vrst ni ostal brez izzivalcev. Neorealizem je pri razlagi zunanje politike prav tako izpostavil vlogo politike moči in slabitev moralnosti. Od realizma se razlikuje po tem, da kot primarnemu vzroku za ta proces v mednarodnem sistemu daje prednost razdelitvi moči pred človeško naravo. Primere mednarodnih dogodkov raje kot z notranjim ustrojem posamezne države skuša razložiti s pogoji sistemske strukture – mednarodne razdelitve moči (Goldstein 2001: 30). Zato ga je mogoče imenovati tudi strukturni realizem (ibid.). Neorealisti v svojih analizah